

NIEUWSBRIEF HET DOMMELDAL

Om het Natuurnetwerk Brabant te realiseren, verwerft ARK gronden in Het Groene Woud. Dat doen we in het kader van het project Brabants Goud in Het Groene Woud. Half mei 2021 beschikten we over circa 255 hectare grond, waarvan een deel in het Dommeldal ligt. Onze methode: we verwerven, zorgen voor de inrichting en het tijdelijk beheer. Na enkele jaren dragen we de gronden over aan andere beheerders. Onze meest recente Brabants Goud-aankoop: het perceel aan de Hofstad in Schijndel.

De otter • MARTIN MOLLET

WAARNEMING UIT HET VERLEDEN: DE OTTER

Voormalig bakker Gijs van Aarle (geboren in 1940) uit Sint-Oedenrode zag als twaalfjarig jochie in de zomer van 1952 een otter bij Olland, in een dode Dommelarm tussen Liempde en Sint-Oedenrode. Gijs' waarneming is de laatst bekende waarneming van een otter in het gebied. Mogelijk komt daar nu verandering in, want we gaan het gebied zo inrichten, dat de otter zich hier weer welkom voelt.

De Dommel met meanders, boven de Herscheweg tussen Liempde en Olland • BERT VERVOORT

VAN 'DUTHMALA' NAAR 'DOMMEL'

Het stroomgebied van de Dommel kent een grote historische rijkdom waarover nog veel te ontdekken valt, maar waarover ook al veel bekend is. Zo weten we dat de oude naam van de Dommel 'Duthmala' is, mogelijk afgeleid van 'dodde' (riet) of 'dud' (moeras). De naam komt al voor in geschriften uit de achtste eeuw. Daarin is sprake van bezittingen 'gelegen aan de Duthmala' die geschonken zouden zijn aan de rooms-katholieke aartsbisschop Sint-Willibrord.

GEOLOGIE

De bron van de Dommel ligt op het Kempisch plateau in België, zo'n 77 meter boven Normaal Amsterdams Peil (NAP), ten zuiden van Peer. Vanaf daar stroomt de beek 35 kilometer noordwaarts door de Hoge Kempen om op ongeveer dertig meter boven NAP de Nederlandse grens en de Roerdalslenk te bereiken. In Nederland stroomt de Dommel ongeveer 85 km verder door Noord-Brabant. Dat doet ze via Valkenswaard, Eindhoven, Son en Breugel, Sint-Oedenrode, Liempde, Boxtel en Vught. Waar het

verval groot genoeg is, stonden in vroeger tijden watermolens. Wolfswinkel, tussen Son en Sint-Oedenrode, is er daar één van.

GROOT STROOMGEBIED

Tussen Eindhoven en Boxtel heeft de Dommel nog veel van zijn oorspronkelijke, bochtige karakter behouden. Vlak vóór Den Bosch gaat de Dommel samen met de Aa over in de Dieze. Deze mondt uit in de Maas (twee meter boven NAP). Het totale stroomgebied van de Dommel bestrijkt een oppervlakte van 677 vierkante kilometer. Doordat er vele, kleinere beken in de Dommel uitmonden, zoals de Kleine Dommel, de Tongelreep en de Keersop, beslaat het eigenlijke stroomgebied een groot deel van het midden en oosten van Noord-Brabant.

IN DE SCHIJNWERPER

DE DOMMELBEEMDEN, SINT-OEDENRODE

Tussen Nijnsel en Sint-Oedenrode ligt deelgebied De Dommelbeemden, aan de oostelijke oevers van de Dommel. Het gebied bestaat uit honderd hectare schrale hooilanden, een verdroogde beekmeander met kleine moerasgebieden en ouderwets beheerde weilandjes. De Dommelbeemden zijn eigendom van Staatsbosbeheer en de meest natuurlijke beemden van de Dommel in het werkgebied van ARK. Je vindt hier niet alleen orchideeën maar ook veel bijzonder plantensoorten zoals de zeldzame Spaanse ruiter.

UITKIJKTOREN

De Dommelbeemden grenzen aan De Moerkuilen, een visrijke veenplas die is ontstaan door het afgraven van veen om turf te winnen. Rondom de plas ligt een broekbos dat wordt begrensd door begroeiende zandkoppen. In de Dommelbeemden staat bij Nijnsel sinds 2006 ook een uitkijktoren met een fraai uitzicht op de meanderende Dommel. De toren is in 2018 vernieuwd door Ruud de Wit, zoon van IVN-gids Mari de Wit die de oorspronkelijke toren bouwde. Nadat Mari overleed, besloot zoon Ruud de kapotte toren ter nagedachtenis aan zijn vader te herstellen.

In 1999 werden bij Boxtel de eerste Schotse hooglanders losgelaten - GERARD SCHALKX (BRABANTS CENTRUM)

DE DOMMEL ALS 'GROENE LEVENSADER' DOOR BOXTEL

In Boxtel staat de Dommel sinds 1998 hoog op de agenda bij het vergroenen van de gemeente. In dat jaar heeft de gemeente, samen met Waterschap De Dommel, een visie opgesteld over de rivier: 'Groene Levensader door Boxtel. Inrichtingsvisie Dommel en Smalwater door Boxtel'. Deze visie leidde in 1999 tot natuurontwikkeling op de zuidoever van de Dommel, nabij het kantoor van het Waterschap aan de Bosscheweg. Kers op de taart waren de eerste Schotse hooglanders van Stichting Taurus die hier werden losgelaten.

BEHEER, UITVOERING EN INSpraak

Tot op de dag van vandaag beheert Natuurwerkgroep Boxtel deze Dommelbeemden. De verdere uitvoering van de Dommelvisie vond onder de titel 'Dommel door

Boxtel' plaats onder regie van het waterschap. Hierbij is de Dommel onder meer ontdaan van zware metalen, kwam er een vistrap ter hoogte van de Mgr. Wilmerstraat en zijn extra natuurpercelen bij onder meer Kleinder Liempde ingericht. Vanwege de inspraak is destijds een vereniging 'Dommel door Boxtel' opgericht. Deze bestaat nog steeds.

AANKOOP VIJFTIEN HECTARE

Onlangs heeft ARK bijna vijftien hectare Dommelbeemden gekocht aan de noordoever van de Dommel. Deze grond-aankoop loopt van de noordelijke oever in het centrum van Boxtel tot aan de waterzuivering bij buurtschap Heult aan de A2. De 'Groene Levensader door Boxtel' uit 1998 is anno 2021 nog steeds de visie die de gemeente Boxtel hanteert. Een recent voorbeeld daarvan is het bouwproject aan het Smalwater en de Baroniestraat, in de pastorietaan van de voormalige Heilig Hartkerk.

PERSOONLIJK

MAAK KENNIS MET...

NICO DE KONING

Nico de Koning is ecooloog bij ARK Natuurontwikkeling. Zijn kennis van natuur en landschap, dieren en planten gebruikt hij bij de natuurontwikkelingsprojecten in Het Groene Woud, zoals het project in het Dommeldal. “We willen het beekdal van de Dommel uiteindelijk verbinden met de natuurgebieden op de flanken zoals De Geelders en Velder”, vertelt hij. “Als dat lukt, brengen we het Natuurnetwerk Brabant een flinke stap verder.”

Het afgelopen jaar stond mede in het teken van het meeschrijven aan de landschapsvisie voor het Dommeldalgebied. “Dat is een belangrijk basisdocument waarin staat hoe het gebied eruit ziet en welke natuurwaarden er te vinden zijn. Ook geven we erin aan welke maatregelen helpen om bijvoorbeeld de biodiversiteit te laten toenemen. Onze inrichtingsplannen baseren we vervolgens op deze landschapsvisie. Zelf zie ik veel kansen in het bieden van ruimte aan moerassen en aan de bever. Met het bouwen van dammetjes in de zijarmen van de Dommel helpt dit dier eigenhandig mee om water vast te houden. Daarmee creëert hij meteen ideale leefomstandigheden voor andere, soms zeldzame, dieren. Zoals voor de otter die zich prima thuisvoelt in de ‘meertjes’ achter de beverdammen. Ook voor diverse vissoorten, libelles en reigers – misschien zelfs voor de schuwe roerdomp – wordt het beekdal van de Dommel er zo aantrekkelijker op.”

“Veel mensen hebben het over hoe kwetsbaar de natuur is. Dat vind ik soms jammer, want de natuur is ook heel flexibel. Daar heb ik het veel liever over. Het blootleggen van die veerkracht van de natuur, en deze waar nodig sterker maken, is één van mijn drijfveren.” In de praktijk betekent dit dat hij per verworven perceel kijkt welke kansen er voor de natuur liggen. Maar ook: welke kenmerken of waarden er behouden kunnen of moeten blijven. “In het Dommeldal vind ik bijvoorbeeld de kleinschaligheid en toegankelijkheid echt iets om te koesteren. Kijk alleen al naar de talrijke bruggetjes over de Dommel. Die zorgen ervoor dat de natuur hier voor iedereen tastbaar en zichtbaar is, zodat er optimaal van kan worden genoten.”

WOLFSWINKEL BIEDT INSPIRATIE

Bij de natuurontwikkeling in [Wolfswinkel](#) (Son en Breugel) gaan we het watermolenlandschap herstellen dat dit gebied kenmerkt. Hierbij werken we samen met het Erfgoed Deal-project [Watermolenlandschappen en Klimaatadaptatie](#), een initiatief van de Molenstichting Noord-Brabant, Provincie Noord-Brabant en Waterschap De Dommel. Zij legden in april jl. tijdens de Landschaps-triënnale 2021 de potentie van het gebied bloot tijdens een landschapsatelier. Inmiddels is er ook een podcast over Wolfswinkel te beluisteren en zijn er drie Wolfswinkel-geocaches ontwikkeld om het gebied op een nieuwe manier te ontdekken.

LANDSCHAPSATELIER

Het landschapsatelier op maandag 26 april bracht vier ontwerpteam op de been. Dat gebeurde onder aanvoering van het project Watermolenlandschappen en Klimaatadaptatie. De teams onderzochten hoe het historische watermolenlandschap van de verdwenen molen van Wolfswinkel benut kan worden voor klimaatadaptatie, natuurontwikkeling en landschapsversterking. ARK was ook nauw bij het atelier betrokken, samen met Staatsbosbeheer, diverse gemeenten, Waterschap de Dommel, Mozaïek Dommelvallei en andere experts en streekkenners. Riet Meijer van de Molenstichting Noord-Brabant is enthousiast over de resultaten van het ontwerpatelier. “Vier teams hebben elk een specifiek thema onder de loep genomen”, vertelt ze, “van de relatie tussen de stedelijke bebouwing van Son en het open Dommeldal tot de vraag hoe je het historische watermolenlandschap en het oude watersysteem kunt benutten om verdroging tegen te

gaan en water langer vast te houden. Het was mooi om te zien dat verschillende partijen, met uiteenlopende visies en belangen, opvallend eensgezind waren over de toekomstmogelijkheden voor het gebied. Die samenwerking en uitwisseling van ideeën is een hele mooie basis voor het vervolg.” De komende maanden wordt samen met ARK en andere partners bekeken welke vervolgstappen worden gezet.

PODCAST

26 april was ook de dag dat er over Wolfswinkel een podcast is gepresenteerd die onderdeel is van de podcastserie ‘Verborgen in het volle zicht’, geproduceerd in opdracht van de [Erfgoed Deal](#). Podcastmaker Simon Heijmans vertelt hierin over het bijzondere landschapstype dat door de eeuwen heen rondom watermolens is ontstaan. Het zijn deze structuren die ARK samen met partners bij Wolfswinkel herstelt om dergelijke watermolenlandschappen onder meer klimaatrobuust te maken. Download de podcast [hier](#).

GEOCACHES

Struinen door het watermolenlandschap van Wolfswinkel kan sinds kort ook aan de hand van [drie geocaches](#), gemaakt door het Kadaster en diverse streekkenners. Een geocache is een app waarmee je buiten, met de GPS van je smartphone, routes kunt lopen en onderweg vragen beantwoordt. In Wolfswinkel voeren de geocaches wandelaars door het historische landschap van de verdwenen, gelijknamige watermolens. Wie de route goed loopt, vindt uiteindelijk een verborgen logboek.

De kleinkinderen van Tossy en Frans op het St. Janspontje, pal aan hun eigen stukje natuur. ... TOSSY DE MAN

'ONS EIGEN STUKJE NATUUR AAN HET WATER'

Frans en Tossy de Man-Pollmann zijn eigenaar van een eigen stukje Dommelnatuur, nabij het St. Janspontje in Liempde. De halve hectare die ze daar al enkele jaren hebben, breidden ze begin dit jaar uit met nog een hectare van de buurman. Het ging om een agrarisch perceel dat ARK verwierf, herontwikkelde, voorzag van nieuwe aanplant en overdroeg aan de familie De Man. "We genieten er volop van. Dit is ons eigen stukje natuur, mét het stromende water van de Dommel binnen handbereik."

Beiden zijn echte natuurliefhebbers, maar het is vooral Frans die zijn grond het meest koestert. "Ik heb op die halve hectare die we al hadden een kikkervijver gemaakt. Ook hebben we er allerlei inheemse bomen en struiken geplant. Natuurwerkgroep Liempde heeft ons daarbij geholpen." En lachend: "Daar ben ik blij mee, want ik ben eigenlijk maar een amateur." Enige bescherming van de aanplant hoort er ook bij, want de bever laat zich de nieuwe boompjes goed smaken. "We hebben in de buurt al tal van beversporen gezien. Ook andere dieren hebben hier hun leefgebied, zoals konijnen, de kerkuil en de buizerd. Dat vind ik echt prachtig."

'VERHUIZEN' NAAR DE DOMMEL

Frans en Tossy hadden jaren geleden al een eigen stuk grond, nabij het kapelletje in Liempde. De mogelijkheden om daar zelf een natuurlijke inrichting te realiseren, stuitte echter op diverse beperkingen. "De halve hectare aan de Dommel bood meer mogelijkheden. Dus daar zijn we toen naartoe verhuisd", aldus Frans. "Het pad naar het pontje hoort ook bij ons landje. Dat onderhouden we ook."

'FIJN BESCHUT'

Naast het stuk grond van het koppel lag nog een agrarisch perceel. Tossy: "Dat wilden we er graag bij hebben. Daar hebben we werk van gemaakt toen we tijdens een voorlichtingsavond van ARK en het Groen Ontwikkefonds Brabant hoorden hoe we landbouwgrond konden omzetten in natuurgrond." Nadat de eigenaar van het landbouwperceel zijn grond van de hand deed en ARK zorgde voor de aanplant hebben Frans en Tossy sinds 1 januari 2021 het perceel in gebruik. "We komen er bijna elke dag", vertelt Tossy. "Niet alleen om alles te onderhouden maar ook om van de omgeving te genieten. We zitten er fijn beschut, met uitzicht op de Dommel. We hebben er een bankje en een pipowagen neergezet. De rust van de natuur delen we graag met anderen: met de kleinkinderen bijvoorbeeld die er heerlijk kunnen spelen en met vrienden die we graag af en toe uitnodigen om er te komen picknicken."

De kerkuil • MARTIN MOLLET

SOORT IN BEELD

DE KERKUIL

De kerkuil, met zijn hartvormige gezicht, is een roofvogel die van (half)open landschappen houdt met allerlei elementen die voor afwisseling zorgen. Hij vestigt zich graag in gebouwen zoals schuren of kerktorens waar hij rustige, donkere schuilhoekjes gebruikt als roestplaats (het rusten met soortgenoten) en nestplaats. Kerkuilen leiden een teruggetrokken leven en worden pas actief als het donker is. Dan jagen ze in het open veld, het liefst daar waar gras- en bouwland worden afgewisseld met kruidenrijke akkerranden, houtwallen, heggen of bosjes. Hun prooien bestaan vooral uit veldmuizen. Kerkuilen zijn in het algemeen trouw aan hun broedplaats, al zwerfen ze in strenge winters vaak noodgedwongen verder uit, op zoek naar voedsel.

BESCHERMING

In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw verkeerden roofvogels in Nederland in zwaar weer. Ook de kerkuilen. Daarvan waren er destijds nauwelijks nog exemplaren over. Eén van de belangrijkste oorzaken: landbouwbestrijdingsmiddelen. Pas na een verbod daarvan is het aantal kerkuilen weer toegenomen. Ook rond de Dommel zijn ze alweer tientallen jaren aanwezig, met

dank aan de Roofvogelwerkgroep Meierij die in 1973 werd opgericht. De eerste daad van deze groep: het beschermen van de broedende kerkuilen in de duiventoren van kartuizerhoeve Het Groot Duijffhuis op Kasteren. Dat deden de leden door op de toren (waarvan het oorspronkelijke dak verdwenen was) een praktisch golfplaten dak te leggen. Dat bood de laatste kerkuilen in het Dommelgebied, waar minder intensief werd geboerd, een kans om er te overleven.

VRAGEN STAAT VRIJ!

Heeft u vragen, opmerkingen of suggesties? Mail ze naar ARK-projectleider Ger van den Oetelaar: ger.vandenoetelaar@ark.eu.

Deze nieuwsbrief is een initiatief van het Dommelberaad, bestaande uit provincie Noord-Brabant, de gemeenten Sint-Michielsgestel, Boxtel, Meierijstad, Son en Breugel, Waterschap De Dommel, Brabants Landschap, Staatsbosbeheer, Hary Suilen Advies, Rentmeesters Meijs en Van Soest en ARK Natuurontwikkeling. De Dommeldal-nieuwsbrief wordt per e-mail naar geïnteresseerden gestuurd. Wilt u deze nieuwsbrief ook ontvangen? Stuur een e-mail onder vermelding van 'Aanmelden nieuwsbrief Dommeldal' naar info@ark.eu. Wilt u zich afmelden? Dat kan eveneens via info@ark.eu onder vermelding van 'Afmelden nieuwsbrief Dommeldal'.